

dr. sc. Karolina Tadić Lesko
Ustanova „Centar za socijalni rad Grada Mostara“
Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru

SOCIJALNOPEDAGOŠKE I PRAVNE INTERVENCIJE CENTARA ZA SOCIJALNI RAD U POSTUPCIMA ODUZIMANJA POSLOVNE SPOSOBNOSTI RODITELJA I RODITELJSKE SKRBI U FBiH

Sažetak: Ovo je doba kada je čovječanstvo uslijed naglog razvoja tehnološke revolucije i visoko potrošačkog društva, umjesto procvata i blagostanja, doživjelo globalnu krizu zbog velikih migracija stanovništva, neuspjeha dosadašnjih modela pomoći koji su prouzročili ekstremne razlike između bogatih i siromašnih, te pandemiju Covid-19. Svi sustavi koji čine jedno moderno društvo su uzdrmani, kao i njihove temeljne zajednice koje ga čine – obitelji. Ponajviše, to pogađa djecu koja zbog nefunkcionalne obiteljske sredine i nesređenih obiteljskih prilika ulaze u sustav socijalne zaštite i prepuštena su zaštiti i intervenciji centara za socijalni rad. Cilj ovoga rada je predstaviti zbog čega i kako dolazi do pokretanja izvanparničnog postupka oduzimanja poslovne sposobnosti roditelja i postupka oduzimanja roditeljske skrbi u FBiH, kako djeluju socijalnopedagoške i pravne intervencije u centrima za socijalni rad FBiH kroz tri mjere obiteljsko pravne zaštite koje štite djecu i zastupati njihova prava ugrožena roditeljskom neodgovornosti.

Ključne riječi: socijalnopedagoške i pravne intervencije, djeca u riziku, oduzimanje roditeljske skrbi

1. Uvod

Ukoliko se jednom od roditelja u izvanparničnom postupku oduzimanja poslovne sposobnosti oduzme poslovna sposobnost to povlači za sobom još jedan postupak - postupak oduzimanja roditeljske skrbi.¹ U ovim postupcima važnu ulogu ima Centar za socijalni rad. Socijalnopedagoške i pravne intervencije u centrima za socijalni rad podrazumijevaju stručan, opsežan i kontinuiran rad s obitelji kako ne bi došlo do izuzimanja djece iz obitelji. Postupak oduzimanje roditeljske skrbi pokreće se roditeljima koji ne žele i/ili nisu u mogućnosti da adekvatno brinu za njihovu djecu. Po neposrednom saznanju ili prijavi, polazi se od tri mjere zaštite - upozorenje roditeljima na propuste u skrbi nad djecom (i ta mjera podrazumijeva rad s obitelji). Kod primjene druge mjere - nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi, podrazumijeva intenzivan radi s obitelji, njezinim članovima, koji obuhvaća multidisciplinarni pristup stručnjaka različitih profila i detaljan program nadzora,

¹ U radu se postupci oduzimanja poslovne sposobnosti i oduzimanje roditeljske skrbi razmatraju odvojeno, obzirom da se postupci rijetko navedenim redoslijedom događaju u praksi. No, isto tako se vjerojatnost događanja ne može isključiti.

koji se provodi najmanje tri mjeseca, a najviše dvanaest mjeseci. Također, u ovoj etapi zaštite prava i interesa djece, djeluje se socijalnopedagoškim i pravnim kao i psihološkim intervencijama kroz procjenu i individualno planiranje s obitelji u cilju njezine zaštite ali i dugoročnog rješavanja pitanja njezine opstojnosti. Treća mjera socijalno-obiteljske zaštite s jedne strane obuhvaća pravnu intervenciju kojom se podnosi prijedlog nadležnom sudu za oduzimanje prava roditeljima da žive s djecom i ista mjera se izriče roditelju/roditeljima u trajanju od dvanaest mjeseci. Uslijed primjene ove mjere, djeca se izuzimaju iz obitelji i smještaju u širu obitelj, udomljavaju² se ili zbrinjavaju u ustanove socijalne skrbi. Udomiteljstvo, oblik zbrinjavanja djece proizvod je modernoga sustava socijalne skrbi koji ne promatra djecu isključivo kao vlasništvo njihovih roditelja, nego poduzima odgovarajuće mjere i odgovarajuće postupke kako ne bi došlo do izdvajanja djece iz bioloških obitelji, ili, pak, djeluje aktivno na povratku djeteta u biološku obitelj.³ No, ukoliko roditelji ne stvore uvjete za povratak djece u obitelj tijekom dvanaest mjeseci, Organ skrbništva (nadležan centar za socijalni rad ili socijalna služba) pokreće postupak kojim se roditelju/roditeljima oduzima roditeljska skrb. Također, mjera oduzimanja roditeljske skrbi može se pokrenuti kod nadležnog suda odmah, bez da se roditeljima oduzima pravo da žive s djecom u trajanju od dvanaest mjeseci.

2. Djeca u riziku od razdvajanja iz obitelji

Budući da su zdrave obitelji temelj svakog društva, stremi se k tome da obitelj ostvari reproduktivnu, ekonomsku, emotivnu, zaštitnu i odgojno - moralnu funkciju. No, djeca u obitelji i okolini u kojoj su prisutni čimbenici rizika imaju veću vjerojatnost doživljavanja zlostavljanja, iako ti čimbenici ne moraju uvijek rezultirati zlostavljanjem i zanemarivanjem djeteta. Čimbenici rizika koji doprinose zlostavljanju u jednoj obitelji možda to ne doprinose u drugoj iako postoji veza između siromaštva i zlostavljanja. Većina ljudi koji žive u siromaštvu ne zlostavljaju svoju djecu pa je važno prepoznati višestruke i složene uzroke problema, te prilagoditi procjene i intervencije prema djeci i njihovim obiteljima, prema njihovim specifičnim potrebama i okolnostima.⁴ Čimbenici rizika mogu se na slijedeći način grupirati u četiri skupine:

- roditelj ili skrbnik – uključujući osobine ličnosti i psihološko stanje, zlouporabu opojnih sredstava, povijest zlostavljanja i dob,
- obitelj – kao što su bračni sukobi, obiteljsko nasilje, jednoroditeljska obitelj, financijski stres i socijalna izolacija,
- dijete – kao što su dob, razvoj i njegove posebne potrebe,

2 Zakon o udomiteljstvu u F BiH "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 19/2017." Prema odredbi članka 2. definira se udomiteljstvo kao „oblik zaštite izvan vlastite obitelji kojim se djetetu ili odrasloj osobi osigurava odgovarajući obiteljski smještaj i zaštita u udomiteljskoj obitelji“

3 TADIĆ-LESKO, K., MILINKOVIĆ, J., *Transformacija i deinstitucionalizacija domova za djecu bez roditeljske skrbi u Hercegovačko-neretvanskoj županiji*, Suvremena Pitanja, Časopis za prosvjetu i kulturu, Godište XIV., broj 28., 2019., str. 57.

4 MILINKOVIĆ, J., EFENDIĆ SPAHIĆ, T., TADIĆ-LESKO, K., ALIĆ, N., *Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad Federacije Bosne i Hercegovine*, Priručnik, drugo dopunjeno izdanje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, SOS Dječja sela BiH, GrafoMark d.o.o. Laktaši, 2020., str. 18 (dalje - MILINKOVIĆ - EFENDIĆ SPAHIĆ - TADIĆ-LESKO – ALIĆ)

- okolina, uključujući siromaštvo, nezaposlenost i značajke zajednice, uključujući, na primjer, prisustvo nasilja u kvartu (delinkventne i kriminalne skupine).⁵

Djeca imaju pravo odrastati sa svojim obiteljima, a trebalo bi da su u obiteljskom okruženju, općenito sigurna i da se o njima adekvatno skrbi. No, nasilni sukobi, prirodne katastrofe, obiteljske i druge krize odvajaju djecu od njihovih roditelja. Neka su djeca odvojena od obitelji tijekom kaosa humanitarne nesreće. Djeca mogu biti odvojena od obitelji satima, danima, mjesecima - čak i godinama. Vjerojatnije je da će se brže ponovno ujediniti oni koji dobiju ranu podršku. Kako god bili razdvojeni, djeca trpe neopisiv stres kad se odvoje od svojih najmilijih. Razdvajanje potkopava mentalno zdravlje, tjelesno zdravlje djece i njihov razvoj. Štoviše, čini ih ranjivima na nasilje, iskorištavanje i zlostavljanje.⁶

2.1. Socijalnopedagoške i pravne intervencije u podršci roditeljskoj skrbi

Centar za socijalni rad sukladno nadležnostima poduzima mjere i postupke kako bi se na adekvatan način ostvarila roditeljska odgovornost **i zaštitila prava i interesi djece**. Tako da socijalno-pedagoške i pravne intervencije obuhvaćaju sredstva koja se primjenjuju u svrhu realizacije definiranih ciljeva pri čemu su potrebe djeteta/obitelji prioritetne. Kakve god primijenjene intervencije bile, interpersonalne vještine socijalnog i drugog stručnog rada, empatija, te prihvatanje i slušanje, veoma su značajne i mogu napraviti velik napredak u životu djeteta/obitelji, ali i u koordinaciji između brojnih usluga i intervencija. Neke od intervencija primjenjivih u centrima za socijalni rad obuhvaćaju individualni rad, savjetovanje, materijalnu i financijsku pomoć, medijaciju, zastupanje i terapijski rad.⁷ Bilo intervecijama ili drugim primjenjivim postupcima „u svim akcijama koje u svezi s djecom poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, mora se prvenstveno voditi računa o interesima djeteta. Države stranke obvezuju se da će odgovarajućim zakonodavnim i upravnim mjerama djetetu osigurati zaštitu i skrb kakva je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba koje su za nj zakonski odgovorne“.⁸ Pri tome, centar za socijalni rad koristi oblike socijalne skrbi, metode socijalnog i drugog stručnog rada, kao i usluge socijalnih, zdravstvenih, obrazovno-odgojnih i drugih organizacija i ustanova. Iskustva u radu pokazala su kako postoje specifične životne okolnosti obitelji koje značajno doprinose otežanom funkcioniranju i povećavaju rizik odvajanja djeteta od bioloških roditelja. Direktne intervencije su usmjerene na unapređenje vještina i kapaciteta korisnika da pristupi uslugama i da ih koristi, pri čemu se razmatraju komunikacija, samoizražavanje i samozastupanje korisnika.⁹ Indirektne intervencije se usmjeravaju na postupanje pružatelja usluga,

5 BUILDING COMMUNITY, BUILDING HOPE (2016.), *Prevention Resource Guide*, <https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/guide.pdf>

6 prema: <https://www.unicef.org/protection/family-separation-during-crisis>.

7 MILINKOVIĆ - EFENDIĆ SPAHIĆ - TADIĆ-LESKO – ALIĆ, o. c., str. 18,

8 Konvencija o pravima djeteta, 1989, čl. 3 stav 1i 2. https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

9 ŽEGARAC, N. (2015). *Od problema do prilika u vođenju slučaja – Priručnik za praktičare*, Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka Centar za istraživanja u socijalnoj politici i

povezivanje korisnika sa pružateljima usluga, pregovaranje, zastupanje korisnika radi prilagođavanja usluga njegovim potrebama i sl. Iste podrazumijevaju i koordinaciju usluga za pojedinačnog korisnika i suradnju sa službama koje pružaju usluge kako bi one pravovremeno, cjelishodno i ekonomično odgovorile na potrebe korisnika.¹⁰ Obitelj u kojoj postoji zanemarivanje, zapuštanje i/ili zlostavljanje djeteta zbog bolesti i ovisnosti roditelja ali i zbog visokokonfliktnog roditeljstva vodi ka poduzimanju mjera iz obiteljsko-pravne zaštite. Obiteljski zakon FBiH¹¹ u odredbi **čl. 129.** propisuje da roditeljska skrb podrazumijeva skup odgovornosti, dužnosti i prava roditelja koje imaju za cilj zaštitu osobnih i imovinskih prava i interesa, i ona se treba ostvarivati u najboljim interesima djeteta što je u skladu i s Konvencijom o pravima djeteta (1989)¹². Po pitanju propusta roditelja u skrbi za dijete, centar za socijalni rad će upozoriti roditelje na njihove opće ili pojedinačne propuste koji se odnose na to da su dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove normalne potrebe i štititi ga od svih oblika poroka: droge, alkohola, skitničenja, razbojništva, krađe, prostitucije, prosjačenja, kao i svih oblika maloljetničke delikvencije, te nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije, seksualne zloporabe i svih drugih asocijalnih pojava. Dakle, roditelji su dužni radi zaštite interesa djeteta kontrolirati njegovo ponašanje sukladno uzrastu i zrelosti djeteta (čl. 134. ObZ). U praksi, kršenje dječjih prava od strane roditelja, vidljivo je i kod neizvršavanja obveze roditelja za uzdržavanje djece pa se roditelji upozoravaju da su dužni uzdržavati malodobno dijete i u izvršavanju te obveze moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti (isto, čl. 138. i 215. ObZ). U protivnom, roditelju se može oduzeti roditeljsko pravo zbog neizvršavanja iste obveze. Zaštita osobnih prava i interesa djeteta obvezuje Organ skrbništva da po službenoj dužnosti poduzme potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta na temelju neposrednog saznanja, obavijesti ili prijave (isto, čl. 150, st. 1. ObZ). Također, bez odlaganja obavijest o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloporabama i zanemarivanju djeteta, dužni su dostaviti organu skrbništva svi organi, organizacije i fizičke osobe (isto, čl. 150., st. 2. ObZ).

2.2. Pismeno upozorenje roditeljima

Pismeno upozorenje roditeljima se izriče sukladno Obiteljskom zakonu čl. 151 st. 1. kojim Organ skrbništva (nadležan centar za socijalni rad ili služba socijalne zaštite) upozorava roditelje na propuste u skrbi o djetetu i pomaže im u njihovom otklanjanju. Također, Organ skrbništva će pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i osobnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva, uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište (isto, 151 stav 2). „Države socijalnom radu https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/08/prirucnik_vodjenje_slucaja.pdf

¹⁰ ŽEGARAC, N. (2015). *Od problema do prilika u vođenju slučaja – Priručnik za praktičare*, Univerzitet u Beogradu - Fakultet političkih nauka Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu str. 28. https://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2016/08/prirucnik_vodjenje_slucaja.pdf

¹¹ Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14., dalje – ObZ)

¹² https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

stranke osigurat će da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta. Takva odluka može biti naročito potrebna u posebnim slučajevima, kao što su zloraba roditeljskog položaja ili zanemarivanje djeteta, ili pak kad roditelji žive odvojeno, a mora se donijeti odluka o mjestu djetetova prebivališta“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

2.3. Nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi

Nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi - provodi se ako su roditelji zanemarili skrb o zdravlju i odgoju djeteta, ili kada je roditeljima potrebna pomoć u odgoju djeteta, organ skrbništva će odrediti nadzor nad ostvarivanjem roditeljske skrbi, koji će trajati dok to bude u interesu djeteta, a najkraće tri mjeseca (isto, čl. 152. st.1. ObZ). Centar za socijalni rad (tim stručnjaka, socijalni radnik, pedagog, psiholog, pravnik) su dužni izraditi plan zaštite djeteta s obitelji (roditelji i djeca) i po potrebi uključiti i druge stručnjake iz lokalne zajednice. U odluci o nadzoru Organ skrbništva utvrdit će program nadzora i odrediti osobu koja će pratiti razvoj djeteta, kontrolirati postupke roditelja, podnositi periodična izvješća organu skrbništva i poduzimati druge mjere u interesu djeteta.¹³ Voditelj mjere je djelatnik centra za socijalni rad, dok u susjednoj RH to mogu biti i vanjski suradnici, „uglavnom stručnjaci u području društveno humanističkih znanosti s iskustvom u radu s djecom“. ¹⁴ Organ skrbništva poslove skrbništva može vršiti preko imenovanog skrbnika ili neposredno preko stručne osobe (čl. 163. ObZ). „Kao i u prethodnim razdobljima, uz tim centra za socijalnu skrb koji donosi program provođenja ovih mjera, ključnu ulogu u provođenju mjere ima voditelj mjere koji neposredno s obitelji radi na postizanju planiranih i potrebnih promjena u obitelji.“¹⁵

Države stranke osigurat će da službe i ustanove odgovorne za skrb ili zaštitu djece budu pod stručnim nadzorom i da svoje djelovanje usklade sa standardima nadležnih vlasti, osobito glede pitanja sigurnosti, zdravlja te broja i stručnosti osoblja (Konvencija o pravima djeteta, čl. 3. St. 3). Primjerice, Odjel za zdravstvo i socijalne usluge, Dječji Zavod, Washington, DC navodi da kad roditelj ili skrbnik budu kontaktirani od strane službi za zaštitu djece zbog navodnog zlostavljanja ili zanemarivanja djeteta, od njih se mogu zatražiti da odgovore na pitanja i prisustvuju sudu kako bi se odredio najbolji način postupanja po istome. Sud donosi odluku hoće li dijete ostati u obitelji ili će biti izuzeto iz nje. Djetetu se može dopustiti da ostane kod kuće ako mu se mogu pružiti usluge ili poduzeti druge radnje kako bi se osigurala djetetova sigurnost. Roditelj ili primarni skrbnik imaju određena

13 Praksa u centrima za socijalni rad HNŽ/K je da plan nadzora provodi isključivo stručni djelatnik centra.

14 AJDUKOVIĆ, M., LAKLIJA, M., *Doživljaj poteškoća u radu voditelja mjera stručne pomoći roditeljima u nadležnosti centara za socijalnu skrb*, Kriminologija i socijalna integracija Vol.22 br.1. Zagreb, 2014., https://bib.irb.hr/datoteka/748885.2_Ajdukovic_Laklija.pdf

15 Ajduković, M., Laklija, M., *Doživljaj poteškoća u radu voditelja mjera stručne pomoći roditeljima u nadležnosti centara za socijalnu skrb*, Kriminologija i socijalna integracija Vol.22 br.1., str. 7. Zagreb, 2014., https://bib.irb.hr/datoteka/748885.2_Ajdukovic_Laklija.pdf

prava i odgovornosti dok se istražuje slučaj na okolnosti dobrobiti djeteta.¹⁶ Također, roditelji će se ovom odlukom obvezati na redovito posjećivanje organa skrbništva, odgojne ili zdravstvene ustanove, te na periodično izvješćivanje o mjerama koje poduzimaju prema djetetu. Budući da nadzor prvotno podrazumijeva planiranje, kao „kontinuirani i tekući proces koji istražuje stalne i promjenjive potrebe korisnika usmjeren na njegovo pružanje pomoći i podrške. Planiranje obuhvaća obiteljske, ekološke, kulturne, ekonomske i društvene okolnosti korisnika kao i njihove formalne potrebe za uslugama. Naglasak je na povećanju neovisnosti i svladavanju prepreka pomoću aktivnog sudjelovanja korisnika u vlastitom, ali i u životu zajednice u kojem boravi. To podrazumijeva preuzimanje formalnih usluga i proučavanje te prepoznavanje i izgradnju neformalnih i prirodnih potpora koje mogu stvoriti i održavati život koji korisnik treba. Ciljevi, potrebe, pa i određene želje korisnika, identificiraju se u procesu procjene i čine osnovu plana“.¹⁷

2.3.1. Individualni plan zaštite djeteta

„U složenim okolnostima kada se procijeni da su potrebne višestruke intervencije čiju je provedbu i evaluaciju nužno koordinirati npr. kada je potrebno osigurati i neposrednu životnu sigurnost djeteta u obiteljskom okruženju (plan sigurnosti djeteta) ili osigurati odgovarajuće okolnosti za razvoj djeteta (plan stručne pomoći roditeljima za zaštitu dobrobiti djeteta) ili neke socijalne usluge predlaže se izrada nadređenog dokumenta koji se naziva plan zaštite djeteta. On osigurava cjelovito sagledavanje dobrobiti djeteta“.¹⁸ Naime, dosadašnja konceptualizacija njihovog rada je pokazala da oni imaju brojne zadaće kao što su npr. savjetovanje, edukacija o potrebama djece i komunikaciji, pomoć u razumijevanju roditeljske uloge, vođenje promjene u dnevnom rasporedu obaveza i odgovornosti obitelji, objašnjavanje i upućivanje, jasno definiranje očekivanja i suočavanje s posljedicama.¹⁹ Iz navedenoga proizlazi da je voditelj nadzora opterećen u odnosu na druge stručne djelatnike koji rade timski ili individualno na istom predmetu (provedbom nadzora nad roditeljskom skrbi) gdje dolazi u pitanje kvaliteta provedbe nadzora, a od koje uvelike ovisi i poduzimanje daljnjih mjera iz socijalne zaštite.

3. Produženje i prestanak roditeljskog prava

3.1. Oduzimanje roditeljske skrbi u trajanju od dvanaest mjeseci

Nadležni sud može oduzeti roditeljima pravo da žive s djetetom u trajanju od dvanaest mjeseci. Roditeljska skrb se može oduzeti i roditelju kojem je oduzeto pravo da živi s djetetom ako za vrijeme od jedne godine ne izvršava obveze i prava koje mu nisu prestale izricanjem ove mjere i ne stvori uvjete za vraćanje ovog prava (isto,

16 Child Welfare Information Gateway, *Understanding child welfare and the courts*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau, 2016.

17 Vidi kod MILINKOVIĆ - EFENDIĆ SPAHIĆ - TADIĆ-LESKO – ALIĆ, o. c., str. 62. – 63.,

18 *Ibid.*, str. 18,

19 ŽIŽAK, A., KOLLER-TRBOVIĆ, N., Završno evaluacijsko izvješće za projekt "Prevenција separacije i rane intervencija s obiteljima pod rizikom" u Ajduković, M., Laklija M., *Doživljaj poteškoća u radu voditelja mjera stručne pomoći roditeljima u nadležnosti centara za socijalnu skrb, u Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, Vol.22 br.1. 2008., str. 7.,

154., st. 4. ObZ). Dakle, roditeljima se ostavlja mogućnost da naprave pozitivne promjene u životnom funkcioniranju te stvore adekvatne uvjete za povratak djeteta u obitelj. Primarna uloga obiteljskog suda u slučajevima dobrobiti djece je zaštititi djecu i pomoći njihovim roditeljima da osiguraju sigurno okruženje. Ovo je građanski sud, a ne kazneni sud, a ročišta su često manje formalna. U većini slučajeva svi na sudu imaju isti cilj – pružiti djetetu sigurnost.²⁰ Povratak djece u obitelj ovisi o odgovornosti, trudu i zalaganju roditelja, no djelatnici centara za socijalni rad i nadležna tijela koji podržavaju ponovno ujedinjenje djece s roditeljima, trebali bi:

- povećati nastojanja da na smislen način uključe obitelji u proces procjene, donošenja odluka i planiranja i osigurati da razumiju što se stvarno događa,
- zauzeti holistički stav pri pružanju podrške obiteljima tijekom cijelog postupka ponovnog ujedinjenja, na primjer, pružanje podrške roditeljima u rješavanju osnovnih problema i praćenje njihovog napretka; i usredotočujući se na trajne potrebe roditelja kao i na potrebe njihove djece,
- prepoznati potencijalnu složenost i promjenu prirode predmeta tijekom postupka ponovnog ujedinjenja,
- pružiti pažljive, planirane, postupne, ali pravovremene podrške prilagođene specifičnim potrebama obitelji u rješavanju okolnosti i problema s kojima se suočavaju djeca i njihovi roditelji.²¹

3.2. Postupak oduzimanja roditeljske skrbi – prava i obveze roditelja

Dijete bez roditeljske skrbi, glede članka 12. st. 1. točka 1. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom F BiH je „dijete koje je bez oba roditelja, nepoznatih roditelja, napušteno od roditelja lišenih roditeljskog prava i roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost“.²² U odnosu na dijete čiji su roditelji lišeni roditeljskog prava ili roditelji koji su spriječeni da vrše roditeljsku dužnost misli se na roditelja koji zlouporabom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili neskrbljenjem o djetetu s kojim ne živi, očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta, ili koji ne zaštite dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe, sud će u izvanparničnom postupku oduzeti roditeljsku skrb (čl. 154, stav 1). Zlouporaba prava postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorištavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubog kršenja djetetovih prava na drugi način (isto, čl. 154, stav 2).

Prema odredbi čl. 81. st. 1. ZIZVP-a u postupku produženja i prestanka roditeljskog prava sud odlučuje o produženju i prestanku roditeljskog prava kada je to zakonom propisano. Postupak iz st. 1. ovog članka mora se završiti što prije,

20 CHILD WELFARE INFORMATION GATEWAY (2016), *Understanding child welfare and the courts*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Children's Bureau.

21 HIDE- DRYDEN, G., *Improving practice in respect of children who return home from care*, Research report, Department for Education, National Children's Bureau[^] and Centre for Child and Family Research, Loughborough University, 2015.

22 "Službene novine FBiH", br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018)

a najkasnije u roku od 15 dana od dana podnošenja prijedloga.²³ U procesnim odredbama Obiteljskog zakona također se određuje hitnost postupka. Prema odredbi čl. 350. st. 3. ObZ postupak se mora završiti što prije, a najkasnije u roku od 15 dana od dana primitka prijedloga. Prema odredbi čl. 350. st. 4. ObZ mjera oduzimanja prava roditelju živjeti s djetetom izriče se u trajanju do jedne godine. Prema odredbi čl. 350. st. 5. ObZ sud će roditelju vratiti pravo živjeti s djetetom kada je to u interesu djeteta, a na prijedlog roditelja kome je ono oduzeto, ili po službenoj dužnosti. Prema odredbi čl. 350. st. 6. ObZ žalba protiv odluka iz st. 1. i 5. ovog članka ne odlaže njihovo izvršenje.

Prema odredbi čl. 350. st. 7. ObZ pravomoćnu odluku o izrečenoj mjeri iz stavka 1. ovog članka sud će dostaviti organu skrbništva. Organ skrbništva će za vrijeme trajanja ove mjere pomoći u otklanjanju uzroka zbog kojih je ona izrečena i u ponovnom uspostavljanju obiteljske zajednice. Prema odredbi čl. 82 ZIZVP-a postupak za produženje i prestanak roditeljskog prava pokreće se na prijedlog roditelja odnosno usvojitelja ili organa starateljstva. Prema odredbi čl. 350. st. 2. ObZ prijedlog za pokretanje postupka može podnijeti drugi roditelj, dijete ili organ skrbništva, a postupak može pokrenuti i sud po službenoj dužnosti. Vidimo da je u Obiteljskom zakonu postavljen širi krug osoba koje mogu pokrenuti postupak.

Prema odredbi čl. 83. ZIZVP-a osoba nad kojom se produžuje roditeljsko pravo ili se određuje prestanak tog prava, u postupku iz člana 82. ovog zakona, zastupa poseban staratelj kojeg odredi organ starateljstva ili privremeni zastupnik kojeg odredi sud koji sprovodi postupak za produženje ili prestanak roditeljskog prava. Prema odredbi čl. 84. ZIZVP-a sud će po službenoj dužnosti utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja. Radi donošenja rješenja sud će održati ročište, na koje će pozvati predlagatelja, organ starateljstva i roditelje osobe iz člana 83. ovog zakona, bez obzira na to da li su oni predložili pokretanje postupka, a na ročištu obavezno saslušati roditelje i predstavnike organa starateljstva, te pribaviti mišljenje o cjelishodnosti produženja roditeljskog prava. Stanje duševnog zdravlja i sposobnosti osobe iz člana 83. ovog zakona utvrđuju se na način određen u članu 36. ovog zakona. Prema odredbi čl. 85. ZIZVP-a u postupku produženja i prestanka roditeljskog prava shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti.

3.3. Oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava

Izvanparnično procesno pravo je sustav pravila kojima se regulira struktura izvanparničnog postupka, položaj procesnih subjekata, njihove aktivnosti i uzajamni odnosi. Ono se sastoji od diferenciranih, heterogenih skupina procesnih pravila kojima se regulira pružanje pravne zaštite u određenim građanskopravnim stvarima koje se ne rješavaju u parničnom postupku. Oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava je jedan statusni izvanparnični postupak koji je reguliran odredbama Zakona o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine²⁴ i procesnim odredbama

²³ Vidi kod ČALIJA, B. – OMANOVIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Sarajevo, 2000. str. 352. – 353., (dalje – ČALIJA – OMANOVIĆ)

²⁴ Zakon o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br. 2/98., 39/04., 73/05., 80/14.) dalje – ZIZVP.

Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.²⁵ Prema odredbi čl. 86. ZIZVP-a u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava sud odlučuje o oduzimanju i vraćanju roditeljskog prava kada je to zakonom određeno. Postupak iz stava 1. ovog članka mora se završiti što prije, a najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema prijedloga. Prema odredbi čl. 87. ZIZVP-a postupak za oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava pokreće se na prijedlog roditelja, odnosno usvojitelja koji ima roditeljsko pravo ili organa starateljstva, a postupak za vraćanje roditeljskog prava pokreće se i na prijedlog roditelja kojem je bilo oduzeto to pravo.²⁶ Prema odredbi čl. 88. ZIZVP-a ako postupak nije pokrenut na prijedlog organa starateljstva, sud će bez odlaganja obavijestiti ovaj organ o pokretanju postupka i pozvati ga da sudjeluje u postupku. Prema odredbi čl. 351. st. 5. ObZ u postupku za oduzimanje roditeljske skrbi roditeljima ili jednom roditelju djeteta organ skrbništva će djetetu imenovati posebnog skrbnika. Prema odredbi čl. 89. ZIZVP-a sud će, po službenoj dužnosti, utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja.²⁷ Radi utvrđivanja bitnih činjenica sud će održati ročište na koje će pozvati predlagatelja, organ starateljstva, oba roditelja i staratelja osobe čijem se roditelju oduzima, odnosno vraća roditeljsko pravo. Sud je obavezan da sasluša roditelje, a maloljetnik se saslušava samo kad je to neophodno i nije štetno za njegovo duševno zdravlje. Pri donošenju rješenja o oduzimanju i vraćanju roditeljskog prava sud će uzeti u obzir i želje maloljetnika, ako je sposoban da ih izrazi. Prema odredbi čl. 352. ObZ ako postupak nije pokrenut na prijedlog organa skrbništva, sud će bez odlaganja izvijestiti taj organ o pokretanju postupka i pozvati ga da sudjeluje u postupku. Prema odredbi čl. 353. St. 1. ObZ sud će, po službenoj dužnosti, utvrditi sve činjenice koje su bitne za donošenje rješenja. Prema odredbi čl. 353. st. 2. ObZ radi utvrđivanja bitnih činjenica sud će održati ročište na koje će pozvati predlagatelja, organ skrbništva i oba roditelja. U postupku za oduzimanje i vraćanje roditeljske skrbi sud će pozvati i skrbnika djeteta čijem se roditelju oduzima, odnosno vraća roditeljska skrb. Prema odredbi čl. 353. st. 3. ObZ sud je obavezan saslušati roditelje, a malodobnik se saslušava samo kad je to prijeko potrebno i nije štetno za njegovo duševno zdravlje. Prema odredbi čl. 353. st. 4. ObZ pri donošenju rješenja o oduzimanju i vraćanju roditeljske skrbi sud će uzeti u obzir i želje malodobnika ako je malodobnik sposoban da ih izrazi. Prema odredbi čl. 354. st. 1. Obz u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljske skrbi shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti. Prema odredbi čl. 351. st. 6. ObZ Sud će vratiti roditeljsku skrb kada prestanu razlozi zbog kojih je ona oduzeta, a na prijedlog roditelja kome je oduzeta, djeteta ili organa skrbništva. Prema odredbi čl. 351. st. 7. Obz Pravomoćnu odluku o oduzimanju i vraćanju roditeljske skrbi sud će dostaviti mjerodavnom matičaru radi upisa u matičnu knjigu rođenih, a ako dijete ima neko pravo na nekretninama, odluka će se dostaviti zemljišnoknjižnom uredu mjerodavnog suda radi zabilježbe. Prema odredbi čl. 90. ZIZVP-a u postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava shodno se primjenjuju odredbe ovog zakona o oduzimanju i vraćanju poslovne sposobnosti.

25 Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14., dalje – ObZ)

26 Vidi kod ČALIJA – OMANOVIĆ, op. cit., str. 353.

27 Šire kod ČIZMIĆ, J. – TAJIĆ, H., *Komentar Zakona o vanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2011., str. 92. – 93. (dalje – ČIZMIĆ – TAJIĆ – KOMENTAR), str. 179.

4. Izvanparnični postupak oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti

Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti je jedan statusni izvanparnični postupak koji je reguliran odredbama Zakona o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine²⁸ i procesnim odredbama Obiteljskog zakona Federacije Bosne i Hercegovine.²⁹ U ovom postupku sud ispituje jesu li se ispunili zakonski uvjeti za oduzimanje poslovne sposobnosti punoljetne osobe, odlučuje o obimu lišenja poslovne sposobnosti. Razlozi za takovo oduzimanje moraju biti trajnije naravi jer stranka gubi pravo disponiranja svojim statusnim i imovinskim pravima. Stupnjevitost poslovne sposobnosti kreće se od potpune poslovne sposobnosti, ograničene poslovne sposobnosti te potpune poslovne nesposobnosti. Važna je uloga centra za socijalni rad od same mogućnosti pokretanja do sudjelovanja u postupku i zaštiti stranke, tj. obitelji. Odredbama čl. 29. ZIZVP-a određuju se cilj i način provođenja postupka oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti. U tom smislu je odredbom st. 1 čl. 29. ZIZVP-a propisano da je izvanparnični sud u postupku oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti dužan utvrditi je li punoljetna osoba zbog potpune ili djelomične nesposobnosti za rasuđivanje u stanju da se sama brine o svojim pravima i interesima, te da joj sukladno tome potpuno ili djelomično oduzme poslovnu sposobnost, ili da potpuno ili djelomično vrati poslovnu sposobnost onoj punoljetnoj osobi kod koje su prestali razlozi za potpuno, odnosno djelomično oduzimanje poslovne sposobnosti.³⁰ Poslovna sposobnost je sposobnost da se svojim izjavama volje stječu prava i obveze i uopće da se poduzimaju radnje s pravnim učinkom. Poslovna sposobnost stječe se punoljetstvom, tj. s navršenih 18 godina života, kao i stupanjem u brak s navršenih 16 godina života, po odobrenju nadležnog izvanparničnog suda. Osobe od 14-18 godina života su ograničeno poslovno sposobne. One mogu poduzimati samo pravne poslove manjeg značaja, a za poslove većeg značaja potrebno je odobrenje njihovih roditelja odnosno Organa skrbništva, ukoliko zakonom nije drukčije određeno. Razlozi za prirodnu poslovnu nesposobnost mogu biti momentalni ili da traju neko vrijeme, no, u svakom slučaju moraju imati prolazni karakter. Za razliku od toga, kod sudskog oduzimanja poslovne sposobnosti razlozi moraju biti trajnije naravi, bez obzira na mogućnost opoziva rješenja o oduzimanju poslovne sposobnosti.³¹ Postupak oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti je izvanparnični postupak kojim se uređuje osobno stanje punoljetne osobe.³² Oduzimanje (potpuno ili djelimično) poslovne sposobnosti, i u slučajevima kada je to opravdano, predstavlja akt zadiranja u sferu statusnih prava čovjeka i

28 Zakon o izvanparničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br. 2/98., 39/04., 73/05., 80/14.) dalje – ZIZVP.

29 Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH, broj 35/05., 31/14., dalje – ObZ)

30 Vidi kod ČIZMIĆ – TAJIĆ – KOMENTAR, o. c., str. 92. – 93.

31 Vidi i kod RADOLOVIĆ, A., *Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla*, “Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci”, vol.30, No.1., Rijeka, 2009., str. 187. – 193. Vidi i kod STANKOVIĆ, G., *Zakon o vanparničnom postupku, objašnjenje, tumačenje i stvarni registar*, Službeni glasnik, Beograd, 2014., str. 13. – 20.

32 Vidi i kod STANKOVIĆ, G., *Postupak za lišenje poslovne sposobnosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 23/1983., str. 145. Vidi i STANKOVIĆ, G., *Nova zakonska rješenja u postupku za lišenje poslovne sposobnosti*, “Pravna riječ br. 40/2014.”, str. 464. – 465.

građanina.³³ Tim aktom nositelj tih prava ograničava se u disponiranju svojim subjektivnim građanskim pravima, pretežno imovinsko-pravnog karaktera, i paralizira se njegova aktivnost.³⁴ Postupak za lišenje poslovne sposobnosti pokreće se prema onoj punoljetnoj osobi koja je na tom stupnju sposobnosti za normalno rasuđivanje da nije u stanju sama se brinuti o svojoj osobnosti i svojim pravima i interesima.³⁵ Osnovni razlog oduzimanja poslovne sposobnosti jest činjenica da punoljetna osoba nije u stanju brinuti se o svojim pravima i interesima zbog potpune ili djelimične nesposobnosti za rasuđivanje.³⁶ Što se tiče uzroka koji mogu dovesti do potpune ili djelomične nesposobnosti za rasuđivanje, ZIZVP ne navodi taksativno ni poimenice koji su to razlozi koji mogu dovesti do nesposobnosti za rasuđivanje pa time ni do oduzimanja poslovne sposobnosti, niti daje jasnu uputu sudu u kojim slučajevima nekoj osobi treba potpuno, a u kojim djelimično oduzeti poslovnu sposobnost. Međutim, u Obiteljskom zakonu FBiH navedeni su uzroci koji mogu dovesti do toga da se punoljetnoj osobi oduzima poslovna sposobnost. S obzirom na to da je Obiteljski zakon Federacije Bosne i Hercegovine *lex specialis* u odnosu na ZIZVP, u postupku oduzimanja poslovne sposobnosti trebalo bi primjenjivati i njegove odredbe, a posebno one u kojima su navedeni uzroci koji mogu dovesti do toga da se punoljetnoj osobi oduzima poslovna sposobnost. Tako, prema odredbi čl. 192. ObZ-a, poslovna sposobnost oduzima se punoljetnoj osobi koja zbog duševne bolesti,³⁷ zaostalog duševnog razvoja³⁸ ili prekomjernog uživanja alkohola³⁹ ili

33 Vidi kod ČALIJA, B. – OMANOVIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Sarajevo, 2000., str. 346.

34 KAMHI, S., *Vanparnični postupak*, Sarajevo, 1968., dalje – KAMHI, str. 64.

35 TODOROVIĆ, LJ. – HADŽIMUSIĆ, M., *Parnični postupak*, Sarajevo, 2003., dalje – TODOROVIĆ, str. 435.

36 STJEPANOVIĆ, S. – MILJEVIĆ, N. – ŠAĆIROVIĆ, S., *Vanparnica*, teorija-praksa, Banja Luka, 2010., dalje – STJEPANOVIĆ, str. 12.

37 Duševna bolest (šizofrenija, paranoja, manično-depresivna psihoza i dr.) je oboljenje centralnog nervnog sistema (prvenstveno mozga) trajnije prirode, koja se ispoljava u patološkim oblicima većine psihičkih funkcija. ZEČEVIĆ, E., *Komentar Zakona o vanparničnom postupku sa obrascima za praktičnu primjenu*, Sarajevo, 2001., dalje – ZEČEVIĆ, str. 39. Duševna bolest biće razlog za potpuno oduzimanje poslovne sposobnosti u onim slučajevima kada lice nije sposobno da se samo stara o sebi i da štiti svoja prava i interese. Potreban je teži oblik duševnog oboljenja koji dovodi do nesposobnosti za rasuđivanje. Ako duševna bolest nije takvog intenziteta, pa po procjeni suda, lice može da se stara o većini svojih prava i interesa, ali samo svojim pojedinačnim postupcima ugrožava svoje i tuđe interese, onda će sud ograničiti, djelimično oduzeti, poslovnu sposobnost (STJEPANOVIĆ, *o. c.*, str. 12.-14.).

38 Duševna zaostalost (*oligofrenija*) predstavlja stanje zaustavljenog ili nedovršenog razuma, koje se posebno karakteriše skromnim intelektualnim sposobnostima. Tri su glavne vrste oligofrenije: debili (kao dijete od 8-12 god.), imbecili (kao dijete od 4-8 god.) i idioti (kao dijete do 4 god.). Zaostali duševni razvoj je u mnogo većoj mjeri podoban za egzaktno utvrđivanje stepena preostale inteligencije. Od četiri kategorije mentalno zaostalih lica, prvoj grupi kojoj pripadaju laka mentalno zaostala lica ne mora biti čak ni ograničena poslovna sposobnost, a drugoj grupi kojoj pripadaju umjereno mentalno zaostala lica, koja imaju količnik inteligencije između 36-50, bi se mogla samo ograničiti poslovna sposobnost, dok kod teže mentalne zaostalosti kod koje je sačuvan količnik inteligencije između 21 - 35 kao i kod teško mentalno zaostalih lica, koja imaju količnik inteligencije manji od 20, treba biti oduzeta poslovna sposobnost. *Ibid.*, str. 12.-14.

39 *Alkoholizam* najčešće predstavlja uzrok djelimičnog oduzimanja poslovne sposobnosti. PZ FBiH i Porodični zakon Brčko distrikta ne smatraju alkoholičarima sva lica koja uživaju alkohol, već izričito navode da je za to potrebno prekomjerno uživanje alkohola, da bi se licu oduzela ili ograničila poslovna sposobnost. Dakle, objektivni uslov je prekomjerna upotreba alkohola koja nije trenutna već trajna upotreba, a kao alternativan je naveden subjektivni uslov da zbog takvog stanja ovo lice nije sposobno

opojnih droga,⁴⁰ senilnosti⁴¹ ili drugih uzroka nije sposobna sama se brinuti o svojim pravima i interesima, a ako zbog navedenih razloga neposredno ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih osoba ograničava joj se poslovna sposobnost. U pogledu „drugih uzroka“ zbog kojih neka punoljetna osoba nije sposobna sama se brinuti o svojim pravima i interesima, u teoriji se navodi da to može biti neka druga tjelesna ili duševna mana poput slaboumnosti, rasipništva,^{42 43} teška fizička bolest,⁴⁴ psihotična stanja nastala uslijed trovanja (primjerice, gljivama, otrovima) i sl.⁴⁵ Pri tome nije od primarnog značaja koji je razlog nesposobnosti za rasuđivanje, već u kojoj je mjeri izražena nesposobnost da se takva osoba stara o svojim pravima i interesima. Od toga zavisi hoće li joj poslovna sposobnost biti u potpunosti ili djelimično oduzeta.⁴⁶ Sud će djelimično oduzeti poslovnu sposobnost također zbog duševne bolesti i duševne zaostalosti, kao i drugih uzroka, ali one treba da nisu takvog intenziteta i trajanja da bi se nekoj osobi potpuno oduzela poslovna sposobnost.⁴⁷ Ukoliko stranka nije sposobna sama brinuti se o svojim pravima i interesima u postupku, a nije joj oduzeta poslovna sposobnost, sud treba o tome obavijesti organ starateljstva i nadležni sud radi pokretanja odgovarajućeg postupka. Sud bi trebao prekinuti postupak dok se ne provede postupak oduzimanja poslovne sposobnosti, odnosno dok ga organ starateljstva ili nadležni sud ne obavijesti o obustavi, a za vrijeme prekida postupka mogu se poduzeti samo radnje za koje postoji opasnost od odgode, a naročito one kojima treba osigurati ili zaštititi prava stranke koja nije sposobna sama brinuti se o svojim pravima i interesima.⁴⁸ Ako

da se brine o svojim pravima i interesima. Ako samo ugrožava svoje interese onda će zbog tog uzroka licu biti ograničena poslovna sposobnost. *Ibid.*, str. 12.-14.

40 *Narkomanija* i prekomjerno uživanje opojnih droga predstavlja uzrok za oduzimanje poslovne sposobnosti, ali može biti i uzrok ograničenja poslovne sposobnosti. Sve zavisno od toga u kojem stepenu je lice u stanju da sebi i drugima nanosi štetu, da ugrožava svoja prava i interese, kao i tuđa jer su upravo takva lica u stalnom sukobu sa stvarnošću. Smatramo da namjera zakonodavca nije bila da se samo u slučaju prekomjernog uživanja opojnih droga može oduzeti ili ograničiti poslovna sposobnost, već da se poslovna sposobnost takvih lica može ograničiti u svakom slučaju kad ona ugrožavaju svoja prava i interese ili prava i interese drugih lica usljed upotrebe opojnih droga u bilo kojoj količini. *Ibid.*, str. 12.-14.

41 *Senilnost (dementia senilis)* je jedna od mogućih u zakonu navedenih uzroka za oduzimanje poslovne sposobnosti ili ograničavanja. Pod pojmom senilnost podrazumijeva se niz psihofizičkih karakteristika i promjena specifičnih za starost. *Ibid.*, str. 12.-14.

42 Iako niti jedan zakon ne spominje jednu od najstarijih ustanova u pravu, rasipništvo, ne bi bila prepreka da se pod pojmom „drugi uzroci“ uvrsti i slučaj kada to lice svojim postupcima neracionalno smanjuje svoju imovinu, čime ugrožava svoj opstanak i opstanak lica koja treba da izdržava. *Ibid.*, str. 31.

43 ZUGLIA, S., *Nekoliko pitanja u vezi s vanparničnim postupcima o uređenju statusnih odnosa*, „Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu“, god. IV, 1954., broj 1-2, str. 103.

44 *Teška fizička bolest* može dovesti do toga da lice nije sposobno samo da se brine o svojim pravima i interesima. Licima koja zbog preživljenog moždanog udara nisu u mogućnosti da pokreću udove može biti oduzeta poslovna sposobnost. STJEPANOVIĆ, o. c., str. 12.-14.

45 TODOROVIĆ, o. c., str. 436.

46 Vidi kod ZEČEVIĆ, o. c., str. 39.

47 MILIJEVIĆ, N. i dr., *Modul 8, Građanska oblast - Vanparnični postupak*, Sarajevo, 2006., dalje – MILIJEVIĆ, str. 21.

48 Više kod MILAS, I., *Obiteljsko pravo i socijalna skrb-međuovisnost u svjetlu razvoja instituta skrbništva za punoljetne osobe*, „Revija za socijalnu politiku“, vo. 12, No.3-4., Zagreb, 2005., str. 301. – 318.

stranka nije sposobna sama brinuti se o svojim pravima i interesima u postupku, a nije joj oduzeta poslovna sposobnost, sud joj može postaviti privremenog zastupnika i o tome treba bez odgode obavijestiti organ starateljstva (ObZ, čl. 270.). Razmatrajući stajališta domaće i strane, starije i novije sudske prakse u radu vam predstavljamo neka od tih stajališta. Prema stajalištu sudske prakse ne može se prihvatiti zaključak prvostupanjskog suda da je duševno stanje punoljetne osobe kojoj se oduzma poslovna sposobnost, koje je okarakterizirano kao paranoidno stanje po zakonu predviđen razlog za djelimično oduzimanje poslovne sposobnosti.⁴⁹ Prema stajalištu starije prakse smatra se da bi se punoljetna osoba djelimično lišila poslovne sposobnosti, opasnost ugrožavanja njenih prava ili interesa ili prava i interesa drugih osoba mora biti neposredna, pa nije dovoljno ako u tom smislu postoji samo potencijalna opasnost.⁵⁰ Stajalište je starije strane prakse da se ne može prihvatiti zaključak prvostupanjskog suda da je duševno stanje protivnika predlagača, koje je okarakterisano kao paranoidno stanje, po zakonu predviđen razlog za djelimično lišavanje poslovne sposobnosti.⁵¹ Prema stranoj praksi nužan uvjet za lišenje poslovne sposobnosti punoljetne osobe je da ta osoba nije u stanju da se samo brine o svojim pravima i interesima zbog postojanja duševne bolesti. Svaka duševna bolest ne predstavlja razlog za lišenje poslovne sposobnosti punoletnog lica.⁵² Prema

49 Prema čl. 29. st. 1. ZVPFBiH, u postupku lišenja poslovne sposobnosti sud ispituje da li je punoljetna osoba prema stupnju sposobnosti za normalno rasuđivanje u stanju da se sama brine o svojim pravima i interesima i zavisno od toga odlučuje o potpunom ili djelimičnom oduzimanju poslovne sposobnosti, a na osnovu razloga određenih u čl. 192. Porodičnog zakona FBiH. Kako u prvostupanjskom postupku nije sa sigurnošću utvrđeno duševno stanje osobe kojoj se oduzma poslovna sposobnost, sud će u ponovnom postupku odrediti vještačenje od strane komisije vještaka, radi utvrđivanja duševnog stanja osobe kojoj se oduzma poslovna sposobnost, a naročito stupanj njene sposobnosti za normalno rasuđivanje, te ocjene da li je ta osoba sposobna štititi svoja prava i interese, pa u skladu sa rezultatima vještačenja, po potrebi odrediti vrstu poslova, koje osoba kojoj se oduzma poslovna sposobnost može poduzimati samostalno, pored poslova na koje je zakonom ovlaštena, shodno čl. 38. ZVPFBiH, u svezi sa čl. 192. Porodičnog zakona FBiH“; Okružni sud u Beogradu, broj: Gž-7186/84., RISTIĆ, V. – RISTIĆ, M., *Priručnik za praktičnu primenu Zakona o vanparničnom postupku*, Beograd, 1985., dalje – RISTIĆ, str. 83-84.

50 Vrhovni sud Hrvatske, broj: Gzz-34/84 od 31. 5. 1984. godine - M. Žuvela, *Zbirka sudskih odluka iz porodičnog prava*, Zagreb, 1988, odl. 30.

51 Postojanje hroničnog alkoholizma nije dovoljan razlog da se neko lice liši poslovne sposobnosti, već je potrebno da se ispune razlozi iz čl. 274. Zakona o braku i porodičnim odnosima Republike Srbije... da ugrožava svoja prava i interese ili prava i interese drugih lica“; Okružni sud u Nišu, broj: Gž-808/93. od 9. 4. 1993. godine, R. ČOSIĆ - T. KRSMANOVIĆ, *Aktuelna sudska praksa iz građanskoprocenog prava*, Beograd, 2003., dalje – ČOSIĆ, str. 212, odl. 2094.

52 Prema članu 31. Zakona o vanparničnom postupku, u postupku lišenja poslovne sposobnosti, sud ispituje da li je punoletno lice prema stepenu sposobnosti za normalno rasuđivanje u stanju da se samo brine o svojim pravima i interesima i zavisno od toga odlučuje o potpunom ili delimičnom lišenju poslovne sposobnosti, a na osnovu razloga predviđenih u čl. 274. Zakona o braku i porodičnim odnosima. Kako u prvostepenom postupku nije sa sigurnošću utvrđeno duševno stanje protivnika predlagača, to će sud u ponovnom postupku odrediti vještačenje od strane komisije vještaka, radi utvrđivanja duševnog stanja protivnika predlagača, a naročito stepena njegove sposobnosti za normalno rasuđivanje, te ocene da li je sposoban da štiti svoja prava i interese, pa u skladu sa rezultatima vještačenja, po potrebi odrediti vrste poslova, koje isti može preduzimati samostalno, pored poslova na koje je zakonom ovlašćen, shodno čl. 40. st. 2. Zakona o vanparničnom postupku, u vezi sa čl. 274. st. 2. i 3. Zakona o braku i porodičnim odnosima“; Okružni sud u Beogradu, broj: Gž-7186/84., RISTIĆ, o.c., str. 84.

53 Nužan uslov za lišenje u smislu člana 274. Zakona o braku i porodičnim odnosima je da to lice nije

odredbi st. 2. čl. 29. ZIZVP-a, postupak oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti mora se završiti što prije, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema prijedloga (tako i ObZ, čl. 325.). ZIZVP u ovim predmetima propisuje hitnost postupanja s obzirom da se odlučuje o oduzimanju odnosno vraćanju poslovne sposobnosti nekoj osobi koja je nužni uvjet za samostalno odlučivanje odnosno učinkovito poduzimanje pravnih i drugih radnji.⁵⁴ Postupak se vodi u interesu osobe kojoj se oduzima ili vraća poslovna sposobnost, ali i u interesu drugih osoba pa i u javnom interesu. Hitnost postupka naročito se ogleda u odredbama kojima se propisuju rokovi za žalbu, u činjenici da žalba po pravilu ne zadržava izvršenje, da je drugostupanjski sud dužan odlučiti u roku od tri dana od primitka žalbe,⁵⁵ da sud vrlo brzo postupi, da ročište, kad je to nužno, odloži samo na kratki rok, da se poduzmu sve mjere kako se ročište ne bi odlagalo i sl.⁵⁶ Specifična načela ovog postupka su: hitnost, oficioznost, inkvizitornost, socijalnost, nejavnost.⁵⁷ Ovaj rok nije moguće održati u situaciji kada osobu čije se duševno stanje utvrđuje treba smjestiti u zdravstvenu ustanovu radi vještačenja.⁵⁸

4.1. Prijedlog za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti

Odredbama čl. 30. ZIZVP-a utvrđen je krug osoba koje su ovlaštene podnijeti prijedlog za pokretanje, odnosno pokrenuti postupak za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti. Prema odredbi st. 1. čl. 30. ZIZVP-a, postupak za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti može se pokrenuti na prijedlog: 1) organa starateljstva; 2) tužitelja, 3) bračnog druga, djeteta i roditelja osobe koja predlaže oduzimanje, odnosno vraćanje poslovne sposobnosti, 4) djeda, babe, brata, sestre, unuka i drugih osoba, ukoliko trajno žive u istom obiteljskom domaćinstvu sa osobom za koju se predlaže oduzimanje, odnosno vraćanje poslovne sposobnosti, 5) osobe kojoj se oduzima ili vraća poslovna sposobnost ukoliko ona može shvatiti značaj i pravne posljedice svoga prijedloga, te 6) drugih osoba ukoliko je to predviđeno zakonom. U prijedlogu za pokretanje navedenih postupka treba navesti činjenice na kojima se zasniva prijedlog i predložiti dokazi kojima se utvrđuju te činjenice (arg. ObZ, čl. 326.).⁵⁹ Drugim riječima, u prijedlogu za oduzimanje, ograničenje ili vraćanje poslovne sposobnosti treba navesti činjenice iz kojih proizlazi osnovanost takvog prijedloga (na primjer, ponašanje osobe na koju se odnosi prijedlog, eventualni boravak u zdravstvenoj ustanovi i sl.), te dokaze kojim se utvrđuju te činjenice

u stanju da se samo brine o svojim pravima i interesima zbog postojanja duševne bolesti. U konkretnom slučaju te uzročne veze nema. Naprotiv, tužilac se brine o svojim pravima i interesima. U momentu zaključenja ugovora o punomoćstvu (tužioca u parnici zastupa advokat) nema sumnje u njegovu sposobnost za rasuđivanje. Te sumnje nema ni u daljem toku postupka, kao ni u momentu zaključenja glavne rasprave, jer lekar specijalista, neuropsihijatar, tu odlučnu činjenicu ne ističe“; Vrhovni sud Srbije, broj: Rev-2026/99 od 28. 12. 1999. godine - Sudska praksa, br. 2/2000, str. 51, odl. 99.

54 Vidi kod ČIZMIĆ – TAJIĆ – KOMENTAR, o. c., str. 97.

55 RISTIĆ, o. c., str. 83.

56 VUKOVIĆ, S., *Komentar Zakona o vanparničnom postupku sa sudskom praksom, obrascima i registrom pojmova*, Beograd, 2003., dalje – VUKOVIĆ, str. 40.

57 Vidi kod MILAS, I., *Obiteljskopравни status osoba lišenih poslovne sposobnosti*, Monografija Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2005., str. 80.

58 ZEČEVIĆ, o. c., str. 39.

59 Vidi kod ČIZMIĆ – TAJIĆ-KOMENTAR, o. c., str. 96. – 97.

(na primjer, medicinske isprave – dokumentacija, vještačenje, eventualno svjedoci i dr.).⁶⁰ Ako postupak nije pokrenuo organ starateljstva, prijedlog mora sadržavati podatke iz kojih proizlazi ovlaštenje za pokretanje postupka, tj. činjenice iz kojih se vidi srodstvo predlagatelja sa osobom čija se poslovna sposobnost ispituje, ili bračna veza ili srodstvo i život u obiteljskoj zajednici s tom osobom.⁶¹ ZIZVP polazi od stajališta da svim ovlaštenim osobama treba pružiti mogućnost da pokrenu postupak iz bilo kojeg razloga, ako su se stekli uvjeti za vođenje takvog postupka, bez obzira hoće li to dovesti do potpunog ili djelomičnog oduzimanja poslovne sposobnosti. Iznimno djed, baka, brat, sestra, unuk i neke druge osobe, mogu postupak pokrenuti samo ako trajno žive u istom domaćinstvu sa osobom za koju se predlaže oduzimanje, odnosno vraćanje poslovne sposobnosti, odnosno kod koje su se stekli uvjeti za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti (arg. ZIZVP, čl. 30. st. 1. t. 4.).⁶² ZIZVP predviđa da se postupak za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti može pokrenuti i na prijedlog same osobe kojoj se oduzima ili vraća poslovna sposobnost, ukoliko ono može shvatiti značaj i pravne posljedice svoga prijedloga. Slučaj kad sama osoba pokreće postupak za svoje lišenje poslovne sposobnosti u teoriji se naziva „dobrovoljno lišenje poslovne sposobnosti“. Sama osoba može pokrenuti postupak radi oduzimanja poslovne sposobnosti radi zaštite interesa članova svoje uže obitelji ili radi zaštite svoje imovine.⁶³ U praksi će ovi slučajevi biti rijetki, a najčešće će biti mogući ako se radi o rasipništvu.⁶⁴ Ista osoba ovlaštena je podnositi prijedlog o vraćanju svoje poslovne sposobnosti. Prema stajalištu sudske prakse prijedlog za oduzimanje poslovne sposobnosti mogu podnijeti samo osobe koje su na to ovlaštene zakonom.⁶⁵ Prema stajalištu starije strane prakse ako postupak da se neka osoba

60 Tako ZEČEVIĆ, E., *Porodični odnosi*, Sarajevo, 2005., str. 93.

61 MILIJEVIĆ, o. c., str. 22.

62 Usporedi BORANIJAŠEVIĆ, V., *Postupak za lišenje poslovne sposobnosti-Prema Zakonu o vanparničnom postupku Republike Srbije*, „Zbornik radova Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća“, Split, 2015., str. 133. – 135.

63 Vidi kod ČIZMIĆ, J. – HAUBRICH, V., *Oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti, s osvrtom na imovinska prava osoba kojima se oduzima poslovna sposobnost u Federaciji Bosne i Hercegovine*, Zbornik Šesti međunarodni naučni skup Dani porodičnog prava, „Imovinskopravni aspekti porodičnih odnosa“, Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Mostar, 2018. str. 69. – 100., (dalje – ČIZMIĆ – HAUBRICH)

64 Usp. STANKOVIĆ, G., *Postupak za lišenje poslovne sposobnosti*, „Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu“, XXIII, 1983., str. 149.

65 (čl. 30. ZVPFBiH u vezi sa čl. 326. st. 1. Porodičnog zakona FBiH). Iz obrazloženja: M.I., N. B., A. D. i B. S., stanari u zgradi u ulici 22, Sarajevo, su podnijeli prijedlog za djelomično oduzimanje poslovne sposobnosti Z. B., navodeći da Z. B., prilikom posjete svojim rođakinjama koje žive u istoj zgradi, stvara probleme, oštećuje zajedničke dijelove zgrade i uznemirava ih. Općinski sud u Sarajevu odbacio je ovaj prijedlog i odredio da troškovi postupka padaju na teret predlagača. Rješenjem Kantonalnog suda, broj 009-0-Gž-06-000774 od 24. marta 2008. godine, djelomično je usvojena žalba M.I. i ostalih predlagača, i rješenje Općinskog suda preinačeno tako da je odbijen prijedlog za djelomično oduzimanje poslovne sposobnosti Z. B.. U obrazloženju rješenja je navedeno da je Općinski sud pravilnom primjenom materijalnog prava utvrdio da M.I. i ostali predlagači nisu aktivno legitimisani u ovom postupku. Naime, odredbama člana 30. Zakona o vanparničnom postupku („Službene novine Federacije BiH“, broj 2/98) izričito je regulisano ko može podnijeti prijedlog za oduzimanje poslovne sposobnosti, a druge osobe mogu to učiniti samo kada je to predviđeno zakonom, a u vezi sa članom 326. stav 1. Porodičnog zakona („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/05 i 41/05), koji određuje da postupak može pokrenuti sud po službenoj dužnosti ili na prijedlog organa starateljstva, supružnika lica kome se oduzima poslovna sposobnost ili njegovi krvni srodnici u ravnoj liniji, a u pobočnoj liniji do drugog reda. U obrazloženju rješenja Kantonalni sud je dalje navedebo da

liši poslovne sposobnosti nije pokrenut na prijedlog organa starateljstva, sud će o pokretanju postupka odmah obavijestiti nadležni organ starateljstva.⁶⁶ Stajalište je starije strane prakse da roditelj ne odgovara za štetu prouzrokovanu od strane svoga djeteta koje je poslije punoljetstva postalo nesposobno za rasuđivanje, ukoliko nije postavljen za njegovog staratelja.⁶⁷ Prema starijoj sudskoj praksi roditelj i braća osobe, koja je štetu počinila u stanju nesposobnosti za rasuđivanje (radnja duševno bolesne osobe), odgovorni su za štetu samo pod pretpostavkama iz odredbe. Stoga ne odgovaraju ako nad štetnikom nije produženo roditeljsko pravo, niti su mu bili postavljeni za staratelja, a niti su po ugovoru nad štetnikom bili dužni vršiti nadzor.⁶⁸ Prema stranoj sudskoj praksi osoba koja uslijed duševne bolesti ili zaostalog umnog razvoja ili kojih drugih razloga nije sposobna za rasuđivanje, ne odgovara za štetu koju drugome prouzrokuje. U slučaju štete koju je prouzrokovala osoba koje za nju nije odgovorna, a naknada se ne može dobiti od osobe koja je bila dužna da vodi nadzor nad njom, sud može, kad to pravičnost zahtijeva, a naročito s obzirom na materijalno stanje štetnika i oštećenika, osuditi štetnika da naknadi štetu, potpuno ili djelimično.⁶⁹ Osim osoba koje su ovlaštene na temelju odredaba st. 1. čl. 30. ZIZVP-a, postupak za oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti može pokrenuti i sud po službenoj dužnosti (ZIZVP, čl. 30. st. 2.). Mogućnost pokretanja postupka od strane suda po službenoj dužnosti temelji se na činjenici da se u postupku odlučuje o osobama koje nisu u mogućnosti same se brinuti o zaštiti svojih prava i interesa, odnosno koje se nalaze pod posebnom društvenom zaštitom.⁷⁰

Sporno je kako će postupiti izvanparnični sud kada je prijedlog podnijela osoba koja nije ovlaštena na to na temelju zakona. U sudskoj praksi postoji mišljenje da se prijedlog kojega je podnijela neovlaštena osoba ne može odbaciti ako je postupak već započet, jer je sud ionako ovlašten postupak pokrenuti po službenoj dužnosti.⁷¹ Budući da se i postupak za lišenje i postupak za vraćanje poslovne sposobnosti pokreću i po službenoj dužnosti, te s obzirom na to da je u tim postupcima određujuće istražno načelo, sud bi bio dužan u povodu prijedloga ovlaštenih osoba po službenoj dužnosti utvrditi relevantno činjenično stanje.⁷² Prema stajalištu starije strane sudske prakse ne može se odbaciti predlog za lišenje poslovne sposobnosti kada je postupak već započet, iako predlagач ne spada u krug osoba određenih zakonom.⁷³

je Općinski sud pogriješio što je prijedlog odbacio, jer je nedostatak legitimacije pitanje materijalnog prava, pa je prvostepeno rješenje preinačeno i prijedlog odbijen u skladu sa članom 30. Zakona o vanparničnom postupku a u vezi s članom 326. stav 1. Porodičnog zakona "Rješenje Kantonalnog suda u Sarajevu, broj 009-0-Gž-06-000774 od 24. 3. 2008. godine i rješenje Općinskog suda u Sarajevu, broj: 065-0-V-06-000 229 od 24. 2. 2006. godine.

66 Vrhovni sud Hrvatske, broj: Gzz-31/83 od 19. 5. 1983. godine - M. Žuvela, *Zbirka sudskih odluka iz porodičnog prava...* odl. 31.

67 Vrhovni sud Crne Gore, broj: Rev-103/82 od 29. 12. 1982. godine - Bilten VSCG, br. 12/1982, str. 4; Sudska praksa, br. 5/1983, str. 35.

68 Vrhovni sud Republike Hrvatske, broj: Rev-2909/90 od 4. 4. 1991. godine - Izbor odluka, VSRH 1993, odl. 93.

69 Vrhovni sud Srbije, broj: Rev-340/98 od 1. 7. 1998. i Rev-593/99. od 25.11.1999. godine.

70 Vidi kod ČIZMIĆ – HAUBRICH, *o. c.*, str. 69. – 100.

71 MILIJEVIĆ, str. 22.

72 Vidi DIKA, M., *Izvanparnični postupci u obiteljskim stvarima (III.)*, „Pravo i porezi“, god. XIII., 2004., broj 10, str. 16.

73 Po članu 32. stav 1. Zakona o vanparničnom postupku (ZOVP) postupak za lišenje poslovne

4.2. Obavijest matičnom uredu

Odredbom čl. 33. ZIZVP-a nalaže se izvanparničnom sudu da, radi evidentiranja vođenja postupka, o pokretanju postupka oduzimanja ili vraćanja poslovne sposobnosti obavijesti općinsku službu nadležanu za poslove vođenja matičnih knjiga u kojima je upisana osoba kojoj se oduzima, odnosno vraća poslovna sposobnost.⁷⁴ Dakle, radi se samo zabilježbi vođenja postupka, a nakon što rješenje postane pravomoćno dostavit će se službi za vođenje matičnih knjiga radi upisa promjene stanja.⁷⁵ Ako je sud prijedlog za oduzimanje, odnosno vraćanje poslovne sposobnosti odbio, obavijestit će općinsku službu za vođenje matičnih knjiga radi brisanja zabilježbe a tako je sud dužan postupiti i kada je obustavljen izvanparnični postupak vođen po službenoj dužnosti.

Obavješćavanje matičara o pokrenutom postupku značajno je zbog toga što duševna bolest, odnosno nesposobnost za rasuđivanje predstavlja apsolutnu smetnju za zaključenje braka, a saznanje te činjenice značajno je i za zasnivanje i vršenje drugih prava te osobe (primjerice, roditeljskog prava i dr.).⁷⁶

4.3. Ročište o raspravljanju o prijedlogu za oduzimanje ili vraćanje poslovne sposobnosti

Odredbom čl. 34. ZIZVP-a određuje se krug osoba koje je sud dužan, odnosno koje može pozvati na ročište za raspravljanje o prijedlogu za oduzimanje ili vraćanje poslovne sposobnosti. Tako je prema odredbi st. 1. čl. 34. ZIZVP-a, sud dužan na sva ročišta za raspravljanje o prijedlogu za oduzimanje ili vraćanje poslovne sposobnosti pozvati predlagatelja, staratelja osobe kojoj se oduzima ili vraća poslovna sposobnost, odnosno njegovog privremenog zastupnika i organ starateljstva. Predlagatelj, staratelj osobe kojoj se oduzima ili vraća poslovna sposobnost, odnosno njezin privremeni zastupnik i organ starateljstva mogu u toku postupka sudjelovati pri izvođenju dokaza i raspravi o rezultatima cjelokupnog postupka (arg. ObZ, čl. 330.). Zbog značaja koji postupak za oduzimanje poslovne sposobnosti ima kako za osobu prema kojoj se postupak vodi, tako i za treće zainteresirane osobe, ZIZVP je propisao obvezno odlučivanje o prijedlogu nakon održane rasprave na ročištu (arg. ZIZVP, čl. 11. i 35.). Bez obzira sudjeluje li tijelo starateljstva u postupku oduzimanja ili vraćanja poslovne sposobnosti, sud je dužan pozivati ga na ročište (arg. ZIZVP, čl. 5. st. 2.). Sud kod koga je pokrenut postupak da se nekoj osobi oduzme ili ograniči poslovna sposobnost dužan je o tome odmah obavijestiti organ starateljstva koji će, ako je potrebno, toj osobi imenovati privremenog staratelja.⁷⁷ Dužnost privremenog staratelja prestaje kad se imenuje stalni staratelj ili kada odluka suda kojom se

sposobnosti sud pokreće i vodi po službenoj dužnosti, bilo da ga je sam pokrenuo, bilo da su to učinila ovlaštena lica ili organi u članu 3. stav ZOVP. Tačno je da predlagatelj ne spada u krug lica iz člana 32. stav 1. jer je razvedeni bračni drug, ali je sud započeo postupak i treba da oceni da li ima osnova da se postupak vodi po službenoj dužnosti ili ne. Prema tome, ne može se odbaciti predlog za vođenje postupka, već sud prema okolnostima slučaja odlučuje da li i dalje treba voditi postupak po službenoj dužnosti“. Okružni sud u Požarevcu, broj: Gž-643/90., od 11. 4. 1990. godine

74 Vidi kod ČIZMIĆ – TAJIĆ-KOMENTAR, o. c., str. 102.

75 Vidi ZEČEVIĆ, E., *Porodični odnosi*, Sarajevo, 2005., str. 93.

76 TODOROVIĆ, o. c., str. 441.; VUKOVIĆ, o. c., str. 43.

77 Vidi kod ČIZMIĆ – TAJIĆ-KOMENTAR, o. c., str. 104. – 106.

utvrđuje da nema mjesta oduzimanju, odnosno ograničenju poslovne sposobnosti postane pravomoćna. (ObZ, čl. 195.). Ako je organ starateljstva osobi prema kojoj se vodi postupak postavio (privremenog) staratelja, sud će i njega pozvati na ročište. Ako nije postavljen staratelj, sud će shodnom primjenom čl. 296. FZPP-a postaviti osobi prema kojoj se vodi postupak privremenog zastupnika i njega pozivati na ročišta.⁷⁸ Privremeni zastupnik (*curator ad litem*) je zakonski zastupnik kojega stranci u postupku, ako su za to ispunjene zakonom propisane pretpostavke, postavlja sud. Taj se zastupnik postavlja stranci s obzirom na određeni postupak pa bi stoga njegove ovlasti prestajale okončanjem postupka, ako ih ne izgubi i prije toga (v. FZPP, čl. 297.). Postavljanje privremnog zastupnika je posebna mjera u postupku koja je utemeljena na načelima efikasnosti i ekonomičnosti upostupku. Privremeni zastupnik ima u postupku za koji je postavljen sva prava i dužnosti zakonskog zastupnika.⁷⁹ Stajalište je sudske prakse da sud može postaviti privremenog zastupnika samo onoj osobi kome bi to mogao učiniti organ starateljstva.⁸⁰

5. Zaključak

Primarna prevencija i rana intervencija je neprovodiva jer centri za socijalni rad kasno doznaju za roditeljsku neodgovornost i većina djece ne žele napustiti obitelj, oduzimanje roditeljske skrbi je postupak koji dugo traje, a nakon osamnaeste godine djeca se vraćaju neodgovornim roditeljima čime se nastavlja transgeneracijski prijenos roditeljske neodgovornosti. Smjernice za poboljšanje primjene socijalnopedagoških i pravnih intervencija pronalaze se u povećanju kompetencija stručnjaka za djelotvornije procjenjivanje rizika, odlučivanje o mjerama u situacijama ugroženog razvoja djeteta u obitelji, praćenju njihove provedbe i vrednovanje ishoda provedbe mjera kao i u preciznijem definiranju očekivanih promjena kod djeteta, roditelja i obitelji kao posljedice provedbe mjera. Potrebno je povećati razinu uvažavanja potreba djece različitih dobnih skupina uz stalnu pozornost na roditeljsko ponašanje prilikom odlučivanja o mjerama, ujednačavanju postupaka procjenjivanja, odlučivanju, planiranju, praćenju i vrednovanju ishoda provedbe mjera za zaštitu prava i dobrobiti djeteta u nadležnosti centara za socijalni rad, stvaranju mogućnosti za bolje praćenje provedbe mjera i vrednovanje njihovih ishoda, te pružanju mogućnosti za izobrazbu stručnjaka radi povećanja njihovih kompetencija za planiranje, odlučivanje, praćenje provedbe mjere i vrednovanje njenog ishoda. Također, navedeno podrazumijeva sigurno okruženje u kojem se odvija razvoj djece i mladeži u obitelji, budući da se zajednicu može promatrati kao međuodnos prostora između više jedinica (obrazovna, socijalna) koje su omeđene gospodarskim čimbenicima. No, zabrinjava nesklad u praktičnom djelovanju paralelnih institucija koje se bave zaštitom i odgojem djece i mladeži. Lokalne zajednice u našoj zemlji nemaju dovoljno resursa kojima bi u potpunosti zadovoljile materijalne i druge pretpostavke za njihov razvoj, jer oslanjanje samo na materijalne resurse nije učinkovito sredstvo zadovoljenja njihovih

⁷⁸ Tako ZEČEVIĆ, E., *Porodični odnosi*, Sarajevo, 2005., str. 94.

⁷⁹ Vidi kod ČIZMIĆ, J., HUSEINBEGOVIĆ, A., *Privremeni zastupnik u parničnim postupcima Bosne i Hercegovine*, "Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse", br. 14., Mostar, 2016., str. 203. – 213. (dalje – ČIZMIĆ – HUSEINBEGOVIĆ).

⁸⁰ VS FBiH, Pž-28/97. od 6. 5. 1997. godine - Bilten sudske prakse VS FBiH, broj 1997/1, odluka broj 14.

potreba. Intervencije utemeljene na zajedničkom radu u zajednici mogu u velikoj mjeri pridonijeti reduciranju rizičnih faktora kao što su socijalna dezorganizacija, različiti tipovi ekonomske deprivacije, dostupnost opojnih sredstava i slaba društvena kontrola, čime se također može pospješiti razvoj zaštitnih čimbenika (...). Pri tome je važno da je plan preventivnog rada u zajednici zasnovan na stvaranju jake socijalne mreže, na čvrstoj suradnji i povezivanju različitih socijalnih institucija u lokalnoj zajednici (obitelj, škola, vjerske zajednice, nevladine organizacije, razne udruge građana, lokalna razina vlasti)⁸¹

Utjecaj centara za socijalni rad u očuvanju osobnosti i integriteta roditelja, obitelji i zaštiti djece evidentan je u izvanparničnim postupcima oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti i postupku produženja i prestanka roditeljskog prava i postupku oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava. Nakon izvršene analize može se zaključiti da je u izvanparničnim postupcima od pokretanja, do obveznog uključivanja centra za socijalni rad te daljnjeg tijeka i završetka postupka, zakonodavac dao Centru posebno mjesto kao instituciji koja skrbi o osobnosti i integritetu osobe, obitelji kojoj pripada te posebnoj zaštiti djece. Pošto se govori o intervenciji u osobna prava od pokretanja postupka oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti do intervencija nakon toga u obitelj gdje se roditelju ukoliko mu je oduzeta poslovna sposobnost pokreće postupak oduzimanja roditeljske skrbi može se zaključiti kako centar za socijalni rad posredstvom njegovih djelatnika sudjeluje u najosjetljivijim postupcima te je potrebna stalna društvena edukacija kao i promocija centara za socijalni rad.

Posebni izvanparnični postupci oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti, produženja roditeljske skrbi, oduzimanja i vraćanja roditeljskog prava koncipirani su kao žurni postupci u kojima se procedura odvija po načelu sudskog upravljanja postupkom uz aktivo sudjelovanje centra za socijalni rad.

81 JANKOVIĆ, J., BLAŽEKA, S., RAMBOUSEK, M., *Intervencije i socijalizacijski proces djece s posebnim potrebama*: u Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži, KRATIS, Zagreb, 2001., str. 188-190.

Viktorija Haubrich, Ph. D., Assistant Professor
Faculty of Law, University of Mostar

Karolina Tadić Lesko, Ph. D.
Institutuon „Center for Social Work of the City of Mostar“
Faculty of Philosophy, University of Mostar

SOCIAL PEDAGOGICAL AND LEGAL INTERVENTIONS OF THE SOCIAL WORK CENTERS IN THE PROCEDURE FOR DEPRIVING PARENTS OF LEGAL CAPACITY AND PARENTAL CARE IN FBiH

Summary: This is the age when humanity, due to the rapid development of technological revolution and high consumer society, instead of prosperity and well – being, experienced a global crisis due to large population migrations, failure of existing aid models that caused extreme differences between rich and poor, and the Covid – 19 pandemic. All the systems that make up modern society are shaken, as are their communities that make it up to families. Most of all, it affects children who, due to a dysfunctional family environment and unsettled family circumstances, enter the social protection system and are left to the protection and intervention of social work centers. The aim of this paper is to present why and how the non – contentious procedure of deprivation of legal capacity of parents and the procedure of deprivation of parental care in FBiH is initiated, how social pedagogical and legal interventions in FBiH social work centers work through three family legal protection measures that protect children and represent their rights threatened by parental irresponsibility.

Key words: social pedagogical and legal interventions, children at risk, deprivation of parental care